

življenje nima cene, spominja tudi človeka, naj zatara egoizem jaza in se bliža objektivni človeški naravi, v Evropi je čuvstvo obvladovanja narave in razumske prevratnosti imelo za posledico, da se je jaz čezmerno razvil, a človek je ugasel. Zato so potrebni »krogi navznoter«, v objektivnost duše.

Ivan Olbracht: **Hajduk Nikola Šuhaj**. Preložila B. Borko in Oton Berkopec. Založila Tisovna zadruga v Ljubljani 1935, str. 255. — Češki pisatelj je obdelal v tej povesti življenje Rusinov v podkarpatski Rusiji za dobe prevrata v slogu, kakor ga pišejo pri nas M. Kranjec, Magajna, Malešič. V prevratnem kaosu se je življenje povrnilo v prvotne elemente tudi drugod, kjer je bil že porabljen spomin praoblik, tu v karpatski vasi sredi pragozdov pa še živi človek v prvotni skupnosti z divjo naravo in njegovo hrepenenje po svobodi in pravičnosti, ki ga skozi stoletja ni mogla zatreti država s svojo civilizacijo. Zato se je ohranila mitična doba in pravljica resničnost s spominom na boje s Tatari, Turki, poljskimi magnati in ogrskimi boljarji. Protidržavna tendenca kaže, da je pisatelj šel skozi ekspresionizem, bolj značilno zanj pa je, da nam je z vglobljenjem v naravno ljudstvo približal čuvstveni in mitični odnos do sveta, s katerim hoče tudi moderni človek poživiti zracionalizirane plitvine svoje duše. (Mitični element v pripovednem slogu nove literature sta raziskala Francoz Bally in Nemeč Spitzer). Razum, ki jasno izloča osebek, to je izvor in povzročitelj dejanja ali stanja oropa stvari njihove skrivnosti in pospešuje iluzijo vsevednosti; analitično dojetje vzroka in posledica je sad kulture, v ljudstvu pa še živi prvotna sintetična smer duha, kjer je v ospredju celotna vizija, povzročitelj ni jasno oddeljen in določen. To je korenina mitičnega dojetja z nevtralnimi osebkom, ki oblikuje predvsem skrivnostno stran pojava: »V Eržiki je zadrželo« (174), kaj? spomin, posmeh, sočutje, žalost ali veselje? Bajke in pravljice so sintetične vizije, ki rastejo neposredno iz skrivnosti temnih prepadov, rek in gozdov, vetra, neba in polja: Jutranje megle so sprevodi umrlih, ob potokih so dobre, ob močvirjih hudobne vile, med njivami žive volkodlaki, ob mesečnih nočeh jahajo čaravnice na konjih (7 sl.); želja maščevanja proti tujemu elementu židovskih pijavk in gosposke, ki krade, naredi iz vojaškega beguna in razbojnika plemenitega junaka, ki je neranljiv. »Hajduk Šuhaj je ljudstvo s svojim hrepenenjem po svobodi«. Nad banalno resničnostjo, da so ga orožniki ustrelili, raste močnejša resničnost sanjskega ideala iz pravljice o nerazumljivem junaku, ki jemlje bogatim in daje siromakom. — Povest ni romantično idealiziranje ljudstva, značilna pa je za stremljenje sodobnega človeka, ki se od prezavesti umika v nagone in čuvstva, da bi oživil zgubljeno sintezo svoje duševnosti. Pravljica doba in mitično izražanje sta kot simbol za pravo človeštvo, kjer osebnost ni izločena iz skupnosti z ljudmi in z zemljo. Dr. J. Šilc

Iz srbskohrvatskega slovstva

Tin Ujević (portret).

Tin Ujević je znan kot »kralj jugoslovanskih bohemov«, ki je vladal po zakajenih kavarnah belgrajske Skadarlije, kot ga opisuje Tokin v »Terazijah«, in okoli katerega so se zbirali vsi prestolnični povojni mladi

pesniki, ki so rajši kot univerzo obiskovali »visoko šolo« njegove modrosti. Ves v mraku dima in vinskih opojev je pesnil svoje pesmi ob »klekovači«, kot včasih Verlaine in Rimbot. Tako je bil ves uklenjen v mogočno ozračje kavarne in le težko se je odtrgal iz rok mestnih opijavcev ter pribežal v Sarajevo, kjer nadaljuje svoje bohemstvo, to je: svoje materialno uboštvo. Lansko leto je zopet vsa srbsko-hrvatska javnost pisala o milijonski dediščini, ki ga čaka po umrlem sorodniku v Ameriki, sam je že pred javnostjo dajal račune o tem, kako misli porabiti denar, ki ga še nima v rokah — pa je bila vse zopet le senzacija, izraz bohemske ironije. Ko sem ga obiskal v Sarajevu v napol podrti vegasti turški »kolibi«, mi je brez srajce in ves neprespan prišel odpirat in me povabil v »gledališko kavarno«, kjer mi je med razgovorom napisal sledečo »skico za biografijo«: »Avgustin, ki se je po vojni sprevrigel v Tina, se je rodil 5. jul. 1891 v Vrgorcu, v vasi dalmatinskega Zagorja, nedaleč od Makarske. Oče mu je bil učitelj. Prvih enajst let je preživel v Vrgorcu, Imotskom in Makarski; 1902 se je vpisal na gimnazijo v Split, kjer je maturiral z dobrim uspehom l. 1909. Sošolci njegovi na gimnaziji so bili — med drugimi — tudi Djuro Vilović, pisatelj, Giovanni Maver, profesor slavistike in član italijanskega PEN-a v Rimu, in dr. Adžija, prevajalec Beerove »Zgodovine socializma«. Vpisal se je na univerzo v Zagrebu; 1912 ga vidimo že v Beogradu, 1913 v Parizu, odkoder se vrne domov l. 1919. Od tedaj živi v glavnem v Beogradu, Zagrebu in Splitu, od 3. sept. 1930 pa v Sarajevu.

L. 1914 je izdal kakih deset pesmi v »Mladi Hrvatski«. Od 1920—1932 pa zbirke Lelek sebra, Kolajna, Avto na korzu — pred kratkim pa je pripravil manjšo ali večjo zbirko pesmi za Hrvatsko Matico pod naslovom Ojadjeno zvono. Prevedel pa je l. 1913 na Reki »En članek« René Pinina, Flaubertov »Oktober«, Micheletovo »Ženo« in Dostojevskega »Stopanico« v Beogradu, v Zagrebu (v Zab. bibl.) roman Albert Jeana; v Sarajevu brošuri »Slaba dela maloletnih« (Nedjela maloljetnih) in Dva glavna bogumila (Gandhi in Tolstoj). Na francosko pa je med vojsko prevel d r. K r e k o v e »D i e S l o v e n e n«. — »Les Slovènes«, traduit par A. U. Paris, Alcan. — (Glej Mentor 1922/23, 156.) — Sodeloval je pri več revijah. Več književnih prilog je tiskal v časopisu »Domovina« (1926) v Zagrebu, a l. 1930 je pisal feljton v »Jadranski pošti« v Splitu. — Približno ista, a manjša je biografija v kesnejši antologiji »Ojadjeno zvono« (str. 150). Vse v drugačnem tonu pa je značilna opazka v »Mladi hrvatski liriki« (1914), ki prekipeva objestne mladosti: »Rodil sem se na dan sv. Cirila (skromno mislim, da je zato ta dan tudi narodni praznik). V Zagrebu, Beogradu in Parizu sem vpisaval književnost in filozofijo; prav za prav pa je moja stroka enciklopedija, in cenim natakarje toliko kot profesorje. Časopisi, ki sem jih ustanavljal, niso nikdar izšli, pač pa sem jaz radi enega šel — v zapor. Vrgel sem v promet mnogo neumnosti in neslanosti, toda izdal sem samo eno stvar: Hrvatsko, kot si jo hočejo avstrofili. Vsa bibliografija o meni sestoji iz nekaj člankov Mariola in Matoša, ikonografija pa v Koprivah (—1911, Božič bohema), kjer se nahaja moja najbolj resna profession de foi v kavarniškem sonetu in modra krilatica: »Ugodno oceno smatram za oceno, neugodno za reklamo!« Zrasel pa bom v tvojih očeh, bravec, če ti povem, da tiskam samo slabše stvari.« (151).

Tako se je Tin Ujević sam dovolj dobro predstavil, kar nam povsem zadostuje. Njegovo podobo kot pesnika pa bomo skušali dobiti iz njegovih pesmi.

Ne morem se v tem portretu ozirati na mnogoštevilne Ujevićeve literarne kozerije, ki jih piše pesnik o vseh mogočih stvareh (največ o francoskih pisateljih in lit. smereh ter indijski filozofiji), niti ne na študije, ki so bile kdaj pisane o njem, začevši z Matošem pa vse do Gligorića, hotel bi samo označiti njegovo pesniško podobo po etapah njegovih pesniških zbirk, ki ga postavljajo na eno najvidnejših mest v hrvatski poeziji.

Tin Ujević pripada tik predvojni hrvatski nacionalni mladini, ki sta jo vodila Matoš in Čerina (In memoriam Matoša, Zagreb, 1934), kot pesnik pa tisti skupini, ki je izdala l. 1914 almanah »Hrvatska mlada lirika« (Društvo hrvatskih književnikov). Med temi dvanajstimi mladimi, ki so prinesli v hrvatsko deklamatorsko poezijo novega duha: barve, melodijo, ritem, svobodo in notranji upor, ki so po francoskem vzoru ustvarjali v impresionističnem načinu ter se navduševali za novo romantiko, predvsem pa za nov pesniški izraz, — je bil tudi že Avgustin Ujević z desetimi pesmimi (str. 115 do 128). Te pesmi so pristen izraz francoskega parnasovstva: blede romantike, mramornate poezije, porcelanastih bleskov, refleksov svetlobe, zvokov in mrakov. Opeva ogledalo in njega blesk, cerkveni dalmatinski zvonik, vodomet, splitsko sfingo in njen nemi odgovor, dobre zvonove, ženski samostan in hladne sestre, ki duše svojo strast, mrtvo domovino, ki jo končuje verz: »Daj sanjoš nama, poslednjim Hrvatima!«, dalje Laure hrvatskih starih pesnikov »Naše vile« ter slovo minljivosti. Najzanimivejše pa je »Slovo« splitskih protestantov od groba pesnika Marka Marulića, ki ga je spesnil v starem dubrovniškem dialektu prvih renesančnih pesnikov ter tudi v njihovi italijanski transkripciji.

takole:

Oudi usrid luche nasa mlada plafca
usduigla ie iidra voglna, smina i nuova
i hotechia poiti putom sfoieg ploua
gre pres chog uiuode al sachonodafca.

Budi da smo uirni chriuoirna prafca,
nistar magnie chtimo (chocho i semglia oua)
— Chi ua uersih libar mnos haruacchi schoua —
Marulichia Marca, splitschog sachigniafca.

V lipom iasichu, gdi »chia« slaie sfoni,
mi dobrochiasmo garb sluuicηγ greba,
i tocoi ti napis diacchi i stari.

Sbogom, o Marule! Poiti chemo, poni
saiu i mimo uele sunchenoga neba:
chorugfa nam chiuhta; gremo, mi puntari!

V sedanjem pravopisu:

Ovdi usrid luke mlada plavca
uzdvigla je iidra voljna, smina i nova
i hoteća pojti putom svojeg plova
gre prez kog vojvode al zakonodavca.

Budi da smo virni krivovirna pravca,
ništar manje ne čtimo (koko i zemlja ova)
— ki va versih libar množ harvac i skova —
Marulića Marka, splitskog začinjavca.

U lipom jaziku, gdi »ča« slaje zvoni,
mi dobročasimo garb slovućeg greba,
i tokoj ti napis dijački i stari.

Zbogom o Marule! Pojti ćemo, poni
žaju imimo velu sunčenoga neba:
Korugva nam ćuhta; mi gremo, mi puntari!

Prevod v prozi: Tu je sredi luke naša mlada ladja — vzdignila svobodna, smela in nova jadra, — ter hoteč odplavati v svojo smer, — odhaja brez vodnika ali zapovednika. — Čeprav smo verniki krivoverne smeri — vendar spoštujemo kot cela ta zemlja — Marulića Marka, splitskega pesnika, — ki je napisal mnogo hrvatskih knjig v verzih. — V lepem jeziku, kjer »ča« vse slajše zveni, — pozdravljamo grb slavnega groba, — ter tudi ta stari in latinski napis. — Z Bogom, o Marule! Odpluli bomo, ker silno žejamo za solnčnim nebom: naša zastava že plapolala; mi gremo, mi puntarji!

Že s to pesmijo je dobro nakazan artizem Ujevićev in njegovo vživetje v davne pesniške dobe ter davne pesniške metafore, prav tako pa tudi njegova verzifikatorska spretnost. Značilna za daljni razvoj je pesem Mrtva domovina, kjer se rima ponavlja: vampirima — mirima — kavalirima — turnirima — manastirima — psaltirima — klavirima — leptirima. Omenjam zato, ker bomo videli, da je prav to rimanje tujih samostalnikov postala pozneje pri njem manira. Ta ciklus je že pokazal Ujevića kot dobrega pesnika, ki ima izraz in jezik v oblasti, ki doživlja razpoloženja in skuša pesniško dojeti stvari okoli sebe bolj kot sebe samega.

Prvo samostojno zbirko pa mu je izdal v cirilici Cvijanović v Beogradu po vojni l. 1920, ki jo je kupil od njega v času največjega njegovega bohemstva. Naslov »Lelek Sebra« pomeni: »Plač sužnja« (seber: srednjeveški srbski nesvobodnjak). Prav ta zbirka je najbolj idealistična, da, najbolje duhovna in polna religioznega žara, kot je še nisem bral v srbskohrvatski književnosti. Ujević je v njej ves gotski človek, trubadur, pesnik boli in čistosti, ljubezni in vere. Sredi kavarniškega dima sanja o svoji Vivijani, o ženi, ki je Marija in Eva, ki mu je — kot Prešernu — »božanstvo sredi pustega hrama«. Najznačilneje izraža to trubadursko erotiko cikel pesmi »Molitev k božji Materi za služabnico božjo Doro Remebot«, — katerega prvi sonet se glasi:

Blažena Gospo moje sede majke,
Marijo, zvezdo belih naraštaja,
s usnice tvoje, s ruku punih sjaja
ja popih prve neborajske bajke.

Srce je Majke srce Bogomajke:
ja znam da mnogi ljudski greh utaja,
i znam da srodne duše srečom spaja,
izlaže astar povrh dnevne hajke.

I ti što znadeš za čim plače plot
i tugu cveća bereš očima,
značeš i zašto evo postah Got.

Značeš i zašto mene obli pot
i zašto moja tužba počima
za svetu ženu Doru Remebot.

Še dalje govori: »u tom paklu kdo me može spasti — do njena zlatna, plava Mesečina?« Pred njenim likom pokleka »u slavu bola i u slavu snova«; vsaka ljubezen mu je »carstvo vila — a draga žena svaka Prinčipesa«. V tej poeziji so prvine iz Danteja (Vita nuova), Petrarke in trubadurjev. Pozneje opeva veliki bol pred grehom (Svakidanja jadikovka, Romar): »ja sam se sebe bojao — i zla sa mnogim čarima«. Živi v svetu, ki ni s te zemlje, poln slave ženi, po kateri ima »svoju luku v prostranom Hristu«, sicer pa ves sam in zapuščen, gost samo v hrepenenju svoje duše, ki se rešuje v pesmih. Te pesmi so izraz »gotske duše«, »Novega Človeka, tekmeца Svetega Duha«, vendar pa že na prehodu v renesanso, ko se navdušuje samo nad lepoto, nad opojem duševnih emocij in jih izraža s književnimi alegorijami. Kot tipični duhovni, novoromantični pesnik se navdušuje Ujević nad Rusijo kot nositeljico slovanstva tudi v bodoče in piše sonet Dragotinu Ketteju, »Slovanu in Slovencu«, označujoč njegovo umetnost kot dih, ki se nosi širom zemlje s skrivnostjo in s smehom — in se izgubi kot »oblak, u zlatu i mraku«. — Iz vse zbirke veje velika pesniška duša, ki ljubi in trpi v svoji razdvojenosti, ter živi — zavedno obrnjena od sveta — samo v bogastvu svojih sanj in svojih duhovnih poletov. Novi Verlaine.

Druga zbirka Kolajna (Beograd, 1926) je v marsičem nadaljevanje prve zbirke in jo morda po intimnosti in pesniškem izrazu še presega. Kolajna — to je »ogrlica« najlepših (48) erotičnih pesmi, ki jih je pesnik nanizal, da okraši vrat svoje Beatrice:

Ove su reči crne od dubine,
ove su pesme zrele i bez buke,
one su, tako, šiknule iz tmine
i sad streme ko pružene ruke.

Nisam li pesnik, ja sam barem patnik
i katkad su mi drage moje rane,
jer svaki jecaj postatiće zlatnik,
i moje suze datiće djerdane.

No one samo imatiće cenu,
ako ih jednom, u perli i zlatu,
kolajnu vidim slavno obešenu,
ljubljenno dete, baš o tvome vratu.

Vsa njegova erotika je čisto trubadurska, idealna: »jer te volim, ja od tebe bežim«, »sa iskrom sunca i bokorom raja — ti čarno vladaš našim noćima — bez dara usne ili zagrljaja«. Vse te ljubavne pesmi, ki so jako močne po erotični težnji, so pete prav kot Prešernove brez vsakega upanja na zmago, so slavospevi erotičnemu trpljenju sploh, sanji, ljubezni, ki živi samo v pesniku: »Božanska ženo, gospo nepoznata — i još mi reci: gde si, što si, ko si?« Brez ljubezni se čuti »mrtev v svoji sobi«, »osamljen Job«, a »usred sera, štura pakla — gle! moje srce od kristala zvuči ko tanka zvonka stakla —

na koje kiša zakucala;« — »sredinom trupa prešla mi je pila — a mila žena (nežna vila, svila) — neće me više draganom i pažem«. Že ti odlomki iz »Kolajne« pričajo, da je Ujevićeva erotika povsem nematerialna, hiperidealistična, romantična in odgovarja trubadurjem, česar se je Ujević zavedal. 35-to pesem je napisal prav v slogu starih dubrovniških pesnikov: O, Previsoka, o Preduboka... Dona...« ter se v zadnji pesmi opravičuje: »a ti Izoldo, cveće belih ruku — oprosti moje viteštvo jur pozno — vulkana srce u to doba prozno«. Vsa zbirka je izraz velikega trpljenja in bega od realnosti življenja, topla pesem srca, ki išče odrešenja v duhu, v Kristu, »v ruskem Hristu«, ter ljubi svojo sanjo in svojo umišljeno ljubezen. Najlepša Ujevićeva zbirka, prav po besedah:

s ranom u tom srcu, tamnu i duboku,
s tajnom u tom trudnu i prokletu biću
sa zvezdom na čelu, sa iskrom u oku
gazi stazom varke, mrtvi Ujeviću!

Obe zbirki: Lelek sebra in Kolajna sta pravi izraz tistega Ujevića, ki je v tej boli popival po belgrajski Skadarliji, in v pesmi pijanih ciganov sanjal o življenju po Duhu, ki je bučal v njem in njegovi pesniški duši. Krklec je tedaj v pesmi »Skadarlija« opeval to »akademijo Tinovo« in preroka samega:

Mi trošimo srce, pogano srce naše.
Koliko može, da se jednim srcem plati?
Moj mili Tine ispijmo ove čaše
jer život prolazi brže nego ponoćni sati.

Skadarlija naša puna terevenki
— to utočište za sve koji beže iz sveta —
puna je stare ljubavi koja u senki
zaborava i pustih grobova cveta.

Sviraj primašu! Pijmo veliki Tine,
ugasimo vatru krvi i požar mesa,
i kad nad »Tri šešira« srebrna zora sine
popječemo se kaldrmom starom pravo u nebesa!
(Sabrana dela, II. 92).

In še pozneje, ko se je razšel z Ujevićem in so postavil na nasprotno stališče, je Krklec napisal: »Prvi dve zbirki Tina Ujevića sta imeli svoje opravičilo v naši književnosti, čeprav sta bili vseskozi artistični in subjektivni. V njih je bilo toliko notranjega žara, toliko neposrednega valovanja, toliko čistega in novega lirizma, da so obogatile našo novejšo književnost s celo množico zanimivih možnosti izraza (ali samo izraza!). Toda ni bila tu samo jezikovna gibčnost in spretnost, vznemirjen ritem, sočnost metafor, izraznih spretnosti, ne samo ars poetica — še nekaj drugega je bilo na dnu tega pesniškega vira: veliko trpljenje človeka. Ujević je znal svoje osebno trpljenje pretočiti v rujne čaše sonetov, nanizati v bleščeče ogrlice in prekovati v zlatnike z zvonečimi rimami in ritmi kot se že davno niso slišali v naši književnosti. Ti zbirki pomenita dve rdeči številki na koledarju naše povojne književnosti« (Politika, 20. marca 1952). (Konec.) Tine Debeljak

namreč zadeva idejno polnost in versko vzgojno smer duhovne igre, ki se je iz svoje zgodovinske vezanosti danes premaknila v novo rast in spremlja današnji verski in družabni pokret. Toda oblika katoliške drame ne more biti sama reprezentacija, sam zgodovinsko in idejno določeni tip. Občutje tragičnosti sveta in življenja postavlja katoliškega umetnika v neposredno tekmo s humanističnimi in nevernimi tokovi, da sredi vsega življenja razvije svoje sile in v sproščeni krščanski nravni zakonitosti brez alegorij in simbolov ustvarja in oblikuje. Že novejša duhovna igra nakazuje to nalogo, toda ta hip sam, ki je navadno namenjen za posebne prilike in ožje družbe, se ne more uveljaviti izven sebe in svojega okolja, dokler ni premagal svojih meja. Ne smemo zlasti pozabiti, da se današnji čas nagiba v najostrejši realizem, da je življenje kljub vsem avtoritativnim oviram v svoji nagoti tako odkrito, kakor je vselej pred velikimi preokreti. Družabni in miselni tokovi današnjega sveta so se tudi zato obrnili proti krščanstvu, ker se je krščanski nravstveni zakon izrabljaj kot postava tam, kjer se sam ni spolnjeval. Prav zategadelj bi neobziren realizem razdril navidezni, gnili red in etična neizprosnost bi utrdila splošno omahujoči etični čut današnjega človeka. Skoraj smo se že navadili, da v tako zvani svobodni umetnosti nastopa krščanski etos kot posredna tragična krivda. Nikakor ne smemo več pustiti, da se krščanski etos postavlja v podobe okostenelega in neiskrenega starega meščanstva, v filistrstvo in smešnost ali celo v zakonito nasilje. Ne da se tajiti, da vsak pisani zakon navidezno ovira duhovno sproščenost in da postavodajavci sami bolj poudarjajo črko kot duha. Toda vse bistvo tragičnosti je prav v tisti zadnji skrivnosti zakona, kjer si zunanji svet in duh postave nasprotujeta in se sovražita. Prav tu se današnjemu ustvarjajočemu umetniku, posebno krščanskemu, odpirajo nujne razrešitve. Žal se krščanska umetnost, tudi drama, tako pogosto oddaljuje od resničnega življenja in se izgublja v duhovno abstraktnost in neplodovito absolutnost, zlasti pa se boji prav vsakdanje resničnosti.

F. K.

Iz srbskohrvatskega slovstva

Tin Ujević (portret)

Med tem časom se je Tin Ujević preselil iz Beograda v Sarajevo ter obenem obsodil vsako bohemstvo iz manire, vse mlajše »pesnike«, ki jih je poln srbsko-hrvatski Parnas in se iz mode ukvarjajo s socialno pesmijo brez najmanjšega pesniškega poleta. V brošuri »Nedjela maloljetnih« to je: »slaba dela mladoletnih«, (Sarajevo, Mlada Bosna, št. 1.), je ostro napadel nepesništvo psevdosocialnih pesnikov in se jim seveda zameril. Glavna misel te brošure je prevedena na slovensko v Štedimljijevem članku »Brezbrižnost do kulture« v Modri ptici, 1. letnik (prevel Bartol).

Tretjo zbirko pesmi pa je izdal šele l. 1932. pri provincialnem založništvu v Nikšiću, kjer se je tedaj zbirala mlada črnogorska generacija okoli »Razvršja« s čudnim naslovom: »Avto na korzu« (str. 34). Zbirka je majhna po obsegu (15 pesmi) in je v splošnem bralce presenetila, nekatere tudi — razočarala. Pokazal se je novi lik pesnika Ujevića: pesnik je virtuoz,

ki suvereno vlada z besedo in rimo, ki mu postaja cilj, in ki jo nanovo vstvarja navadno na mitološka, latinska ali grška tuja imena, kot sem že omenil. Taka je takoj prva pesem Polihimnija, kjer je odprl vse registre svoje besede in — erudicije. Ta zbirka kaže Ujevića na prehodu — v nekaterih sonetih je še ves v čaru sanj in prividov, trepetanj duše, čaka, da iz »vilinska carstva neke zore sidje — ona, koje nema ravne na nebesi«, z duhom sega v vseмир in lije »solze virtuoz«. Pesniški virtuoz! To je ena nota te poezije, večina tiste iz let prvih zbirk (pesmi so datirane), ki jih pa v zbirki ni sprejel. Nasprotno pa novejšje opevajo dinamiko mesta, metafizično pojmuje delo delavcev in strojev, slika oblake in rast velemest, poje himno asfaltu in daje svoj portret, kot ga odseva ta zbirka: »u dnu zemlje djelim tamni život ruda, — ventilator anagranske misli —, sipam ekolaije, kakofonije, onmatopoije — u noć obećanja«. Zaključuje pa zbirko s klicem: »Vatrogascu duha! Pazi da vatra bude — lokalisovana«. Žar svojega duha je tako Ujević omejil na stvari, ter ga v znanstvenem slogu, s pomočjo tehniških izrazov, razhladil in racionaliziral. Uvod svoji himni začinja: »iz prazne svemirske štrcaljke — ispuštaju u prostor plahovite oblake — s odredjenom početnom brzinom; — oblaci su mjehuri od sapunice u bojama — i nose mirise iz strasnoga srca žutih zvijezda«. Zbirka je površno urejena, neenotna, a dobro naznačuje novo pot.

Nesumljivo je, da se je Tin Ujević s temi zbirkami, ki so vse izšle v — cirilici (zadnja v dalmatinskem pravopisu — »cvieće«) uveljavil kot eden najboljših hrvatskih lirikov sploh, morda res najboljši. Zato je Matica Hrvatska lani (1954) izdala njegovo obširno antologijo, večinoma pa novo zbirko »O j a d j e n o z v o n o« (str. 150), ki je šele v zadostni meri pokazala lik Ujevićev. Urednik Livadić jo je razdelil v pet ciklov: Slava, Hrpe, Misao, Zemlja i doba zraka, Ljubav. Slava vsebuje himne duhu in duši, ki se v bogastvu razcveta, ki hrepeni po morju in mu poje slavo, ki je zaljubljena vase in se zaveda svojega dvojstva in trojstva; poje pesmi zemlji, sanjam, noći in duhovnim večerom, se razraste v slavospev solncu in mističnim prostorom brezkončnosti, kjer poje: »Moj je san izabrao kao uzglavlje dlane jednoga boga, — moja se ljubav rastapa i krvari od ljubavi Hrista, i ja se vraćam u one Ništa, koje je sve, — u ovaj mir, koji je život. — Ta kako je slavno reći: ja nisam ja, ja sam On, — i ja očekujem da budem pravi i čisti — u čistome duhu.« Ta cikel je torej subjektivna pesem duhovnih emocij njegove duše. »Hrpe« (= množice) so pesmi stvari, ki pesnika obdajajo in ga oplajajo z navdihom. Poje pobratimstvo vseh ljudi, kajti zgodovina duše je ena, on živi in umira, brez imena vztraja med brati; opeva spremembo oblakov in oblik, zidanja mest in njih kaos in njih pritisk na dušo in njene sanje; ki jim je prepovedan vhod v nebo; sočustvuje s pouličnimi pevcii, doživlja pijane noći, poezijo strasti v mestu, poje himne fabriki in delu in obožuje tehniko — stroje; približuje se proletarski pesmi, opeva zadržano silo delavcev, gleda prodajalko cvetja, ki mu budi protest; šilerjanski opisuje nesrečo vlaka, kiklopstvo ladje, krila aeroplanov, dinamiko življenja, rojstvo novega sveta iz starega, ki se je našel pod njegovim pesesom »što je kao pisar uglavljene šifre — bezičnog aparata koji hvata

munju — i titanski podredjuje duhu«, »mlada zemlja leti na eterskom vjetru — a polet srdaca vri u novom metru«; »zato — jao! želim nestati i proći — kad ustavit žurno vrijeme ne ću moći.« Današnji ljudje so avtomati, duša pada v škripanju strojev, zgodovina bodočnosti pa je »venec sanj« in pesniški vesti poje najlepše epitetone v zbirki:

ti si tempo zvona kada u vis kliče
ustalasanu crvenu zvonjavu...
uskrs bolesnika...
smisao si stvari... Izvorniče duha!
ti si otac muzike i basne...

Gusle suverene! Dobošu (= boben) svemira!
Nogostupe zore! Stupe od čelika!
Prostornosti! Duše! Vladaru nemira!
Roditelju snova! Oče Velika!
Mlijekom sladostrašća, krvlju pelikana
kroz predgradja hraniš sunca Velikana.
Zrako! Iskro...
Harfo beskonačna! Psalme! Hrabra liro!
Muška osi svijeta! Kroz te duh je sviro!... itd.

V ciklu »Misa o« so refleksivne duhovne pesmi subjektivnega značaja. Opeva radosti življenja, srčni ogenj, ki objemlje vse stvari, ki so polne vsebine, samo dojeti jih je treba z duhom. Najbolje karakterizira vso njegovo bohemsko-metafizično poezijo verz:

sanjari, sami, u hodu, bez volje da šta kažu
primajo zvukove svijeta do ruba svojih usta
i onda, besvijestno, nikom, u šaptu odrazlažu
kao je vasiona duboka i strasno vrlo gusta.

Krasna je pesem o tajnem vidu oči: »vidici su slutnje u smisao sivi — i samo u tajni pravo biće živi«. Tu je čista lirika, povečini iz prejšnjih zbirk, pa tudi že pesmi iz novejšega časa, ko pesnik »cijeni i tašte stvari i pjesmu s manje žara — skupocjene su preveć neizmerne himere — do groba nam je dosta i pola stare vjere«, ko »svemirci prestaju biti nemirci — plešući tačno po našoj svirci«. Tako tudi opiše »pesniško razbojišče« dveh nasprotnih taborov pesnikov, ki lomijo kopje. Kako je Tin izrazil pesniško Župančičevo misel »Predaj se vetrom« skoraj z istimi besedami: »Podaj se pjanom vjetru... leti ko lišće što vir ga vije — za let si, dušo, stvorena; — za zemlju nije, za pokoj nije — cvijet, što nema korjena.« — V ciklu »Zemlja i doba z raka« poje himne vrtnicam, »ružam iz istine, ružam sa zvijezda, ružam iz mašte«; vsemu rastlinskemu svetu, s patosom in žarom kot redkokdaj. Prav tako vsem krasotam zemlje, zlasti solncu, morju in vetru, vodam in nebu, in travi in mahu: »Danas mi otkrismo ljepotu stvari — danas otkrivamo postojanje smisla — danas, narodi, veličajte zemlju!«. Ogleduje se v jezeru, navdušuje v pokrajini ob drhtečem parku, ob vodometu (pesem še

iz Mlade Hrvatske!), bilke so mu molitvenik, polja in njive nimajo meja. Opeva most na Miljacki, burjo na Braču, s ponavljanjem kot Kosovel (Bori): Bura, Bura. Bura. Bura.). Jesen. Pomlad. Zvezde. Zimo. Gozd. — Ujevićevi erotiki, katere sta polni prvi dve zbirki, je v antologiji posvečen najkrajši cikel »Ljubava«, obsegajoč samo 10 pesmi, morda zato, da ostane ljubavni venec »Kolajna« nedotaknjen, nerazbita enota. Znova vidimo Tina kot ljubavnega idealista, trubadura: »Ja sam vezir... zbog Nje, — koje nema i koja vječno fali«; gleda v duhu vrsto marmornatih, mrtvih ženskih teles, ki bi hotel, da jih oživi ritem življenja; žena dela življenje, »umetniško delo«, njej prižiga kadilo; opeva čare žene, »nesmrtno Lepoto!« strast do žene v snu, kovčeg z ljubavnimi spomini, napiše ljubavno igračko »Cjelovit cjelov i Ti«, ki se vsa rima (25 verzov) izključno na — »iti«, ter konča cikel in celotno knjigo z — barvo spomina: »on je uvijek veća polovica vijeka, — i nesrazmerno raste i zdaleka, — i sprevarama vodi nas do groba.«

Taka je poezija Tina Ujevića v razvoju in kakor jo predstavlja najnovejša njegova antologija, ki je reprezentativno izdana. Morda kdo smatra njegovo pesem za nesodobno, prav kot Krklec po izdanju »Avta na korzu«, ko je pisal na že omenjenem mestu, da je Ujević sicer redek in izreden pesniški talent, toda njegova poezija je »izredna rezbarija... obvladana obrt... pestri žamet izraza... virtuozna pesem na harfi verbalizma... skratka: tin, tin, tin poezija...« Na vsak način gre tu Krklec predaleč, sodeč po nekaterih res maniriranih pesmi, ki jih je Ujević zagrešil več kot kak drug pesnik, toda v globini moramo gledati vedno njegovo duhovno radost in bol nad seboj in stvarmi in izredni pesniški polet. Prej bi pritegnil »Razvršju«, ki ga imenuje »najbolj talentiranega jugoslovanskega pesnika izmed živih«, dasi ga odkloni radi nesodobnosti (revija je stala na marksističnem svetovnem nazoru!), češ, da »korenini v prošlosti... na konzervativni idealistični bazi... ter so v dnu religiozni klerikalni akordi v zvezi z racionalizmom« (1932, št. 1). Zdi se mi, da je to sodbo izrekel kritik na temelju zamenjave Tina Ujevića z zagrebškim Matom Ujevićem, kar se večkrat dogaja, nekaj pa tudi iz srbske miselnosti, ki smatra vsako religiozno pesem za — »klerikalno«. Ujević je daleč od tega. Njegova pesem je samo najlepši izraz osebnosti, vseskozi duhovne, ki ga je »poljubil kozmos (vasiona)«, in ki se v svoji mladosti bori za duhovno podobno erotike, v sedanjem času pa za sodobnega človeka, ki priznava vso tehniko modernega časa in stvari izven sebe, pa jih pojmuje v njih globljem smislu, v kolikor so v zvezi s človekom. Ujević se večkrat sprašuje, »da li je on sam ali v dvoje... ali brezimenski zastopnik vseh...«, tako je njegova duša vsa povezana na svet in na vsak tresljaj odpove s čudovitimi verzi, polnimi srčnega ognja, poleta in lepote. Vse njegovo bohemstvo ni narejeno, izvira iz njegove notranje duhovne konstrukcije; odvrata od vsega materialnega, romantična težnja po prostosti in poletu duše kot pred njim pri Baudelairu (»morda je bil prej v meni Baudelaire kot Ujević«, Hrvatska revija, 1934). Izhajajoč iz dekadentske novoromantike se je prilagodil oblikam novega sveta, ki jih dojema po svoje z nezmanjšano pesniško silo. Piše

neizmerno veliko — saj je pisanje njegov kruh, in razumljivo je, da ni vse najboljše, predvsem kar izhaja po provincialnih revijah — toda lik, kot ga kažejo zbirke, bo ostal vedno v zgodovini hrvatskega pesništva, kot izraz človeka-pesnika, ki »živi i umire u duhu«. Tine Debeljak

UMETNOST

Kolektivna razstava Toneta in Mare Kralj v Hagenbundu na Dunaju¹

Kakor je Hrvat Ivan Meštrović veliki jugoslovanski kipar, tako smemo smatrati Slovenca Toneta Kralja za jugoslovanskega monumentalnega slikarja, ki spada med pomembne pojave evropske umetnosti. Delo tega šele pet in trideset let starega umetnika je nenavadno obsežno; o njegovem mojstrstvu pričajo slike v mnogih cerkvah v Julijski Krajini in na Dolenjskem, njegova delavnost pa obsega prav tako zgodovino kakor sodobno življenje, in portret prav tako kakor krajino in tihožitje.

Tone Kralj je bil rojen l. 1900 v Zagorici pri Dobropoljah na Dolenjskem kot sin kmeta, ki je bil sam umetnostno nadarjen in je v prostem času rezbaril. Tako je postal Tone kipar, ki še danes najraje rezlja v lesu, učil se je pa pri Štursi v Pragi. Toda njegov pomen se ne opira toliko na plastiko, katere dekorativni značaj pogosto zmanjšuje monumentalni vtis (priznamo pa, da je tudi v plastiki, posebno religiozni, Tone ustvaril odlična dela), ampak na njegovo slikarstvo. Tega pa se je učil najpreje pri svojem starejšem, v Pragi izšolanem bratu Francetu, ki je sam eden napomembnejših slovenskih umetnikov; od njega je prejel tudi pozneje mnogo važnih pobud.

Ko je bil dvajset let star, je Tone ustvaril svoja prva umetniška dela, katera so imela linearen značaj in so se opirala na dela Klimtovega kroga (razstavljeni sta sliki V potu svojega obraza iz 1919 in Revolucija iz 1922). Kmalu pa je našel svoj lastni izraz, ki se prilega snovi, katero obdeluje. V religioznih stenskih slikah se čuti vpliv ritma linij in slokih oblik quattrocenta (XV. stoletja). V duhu tega časa ustvarja svoje stenske slike (razstavljene so fotografije del iz Prema, Strug, Avberja, Katinare in Volč) z

¹ Tone Kralj je razstavil v Hagenbundu 69 slik in kipov, Mara Kralj-Jeraj pa 22 slik in keramik. Velik del razstavljenega gradiva je nov, po večini pa se naslanja razstavljenemu zbirku na razstavo, ki jo je Tone Kralj priredil lansko leto v Jakopičevem paviljonu. Izmed starejših del so razstavljeni: Pust, Oče, Moja žena, Oljska gora, Revolucija, V potu obraza, Fioretti, Ivan Cankar, Faust in fotografije cerkvenih slik. Razstavljeni sta tudi oba cikla »Cesta« in »Zemlja«. Pasijon ima novega, že z razstave v Ljubljani znanega Križanega. Nova dela pa so predvsem slike iz Kosovskega cikla (Mati Jugovičev, Kosovka djevojka, Sv. Sava), Kajn, kip slepca, Judita, Kmetje, kip Judovega poljuba, Tihožitje, dva akta, Pomlad, Slovenski kmet, Jesen in Zimska krajina. Najstarejše razstavljeno delo je »V potu svojega obraza« iz leta 1919.

Mara Kralj razstavlja sledeče slike na svili: Lido, Prijatelj, Pietà, Beg kralja Matjaža, Japonka, Slovenska pastarica, Moj mož, Pražanka, Bosnjakinja, Čelistka, Madona, Jaslice, Veseli kmetje, Sestra, Zimska krajina. Keramike: Amor, Srna, Derby, Akt, V vodi in Flamingo. Frst